Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри політології та філософії

_____ Ольга ВІННІЧУК
26 серпня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ОСНОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

підготовки фахівців *першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*
за освітньо-професійною програмою *Середня освіта (Географія. Історія)*
за спеціальністю *014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)*
предметною спеціальністю 014.07. Середня освіта (Географія)
галузі знань *01 Освіта / Педагогіка*
мова навчання: *українська*

2025-2026 навчальний рік

Розробник програми: Тетяна ГРУБІ, кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри політології та філософії, доцент.

Ухвалено на засіданні кафедри політології та філософії

Протокол № 9 від 26 серпня 2025 року

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної
програми Станіслав ПРИДЕТКЕВИЧ

Зміст робочої програми навчальної дисципліни

1. Мета вивчення обов'язкового освітнього компоненту професійної підготовки ознайомлення зі змістовими характеристиками громадянського суспільства та його інститутами, огляд основних теоретико-методологічних підходів до аналізу громадянського суспільства, визначення його структури, функцій та основних моделей, аналіз взаємовідносин між громадянським суспільством та державою, оцінка стану та перспектив розвитку громадянського суспільства в Україні.

2. Обсяг дисципліниз

Найменування показників	**Характеристика навчальної дисципліни**
	денна форма здобуття вищої освіти
Рік навчання	2-й рік
Семестр вивчення	III семестр
Кількість кредитів ЄКТС	3 кредити
Загальний обсяг годин	90 годин
Кількість годин навчальних занять	30 годин
Лекційні заняття	16 годин
Практичні заняття	-
Семінарські заняття	14 годин
Лабораторні заняття	-
Самостійна та індивідуальна робота	60 годин
Форма підсумкового контролю	залік

3. Статус дисципліни: обов'язковий освітній компонент загальної підготовки.

4. Передумови вивчення дисципліни: Освітні компоненти, базові знання яких та результати навчання необхідні здобувачу вищої освіти для успішного навчання та опанування компетентностями дисципліни «Основи громадянського суспільства» – «Педагогіка», «Спеціальні історичні дисципліни».

5. Програмні компетентності навчання.

За результатами вивчення нормативної обов'язкового компоненту дисциплін професійної підготовки «Основи громадянського суспільства» у здобувачів вищої освіти мають сформуватися наступні компетентності.

Інтегральна компетентність.

- Здатність виконувати спеціалізовані практичні завдання та вирішувати проблеми з організації базової середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів педагогіки, психології, а також методики навчання та предметних знань з географії, історії та громадянської освіти і характеризуються комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти.

Загальні компетентності:

ЗК 01 Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 06 Здатність до ухвалення ефективних і обґрунтованих рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети.

ЗК 09 Здатність до абстрактного, логічного й критичного мислення, аналізу і синтезу.

6. Очікувані результати навчання:

За результатами вивчення обов'язкового компоненту загальної підготовки «Основи громадянського суспільства» у здобувачів вищої освіти мають сформуватися такі програмні результати навчання:

ПРН 18 Неперервне підвищення професійного рівня та самовдосконалення.

ПРН 20 Навички формування об'єктивного наукового світогляду та норм етичної поведінки, як члена громадянського суспільства.

Здобувачі вищої освіти після закінчення курсу мають **знати**:

–сутність соціальних та політичних феноменів, що є базисом громадянського суспільства, володіти та вміти застосовувати базовий понятійно-категоріальний апарат;

–основні теоретичні підходи до аналізу громадянського суспільства, концепції та моделі громадянського суспільства, історичні етапи становлення громадянського суспільства як інституту демократії;

–основні інститути громадянського суспільства, зокрема особливості інституту громадських організацій, ЗМІ, громадської думки, тощо;

–базисні цінності громадянського суспільства та їх роль в демократичному суспільстві;

–основні соціокультурні та політичні процеси в українському суспільстві та державі, особливості міжнародних суспільно-політичних взаємодій, місце і статус України в сучасному світі, проблеми, з якими зіштовхується Україна на шляху становлення громадянського суспільства.

Уміти:

– аналізувати соціальні та політичні явища в межах громадянського суспільства, інтегрувати із позицій сучасного соціологічного та політологічного знання;

– визначати структуру громадянського суспільства, механізми його функціонування, основні інститути та функції;

– визначати та розкривати сутність актуальних соціальних та політичних проблем, конфліктів сучасного суспільства, їх умови і чинники виникнення та врегулювання;

– оцінювати переваги та недоліки громадянського суспільства, його роль у політичній системі, зокрема у політичній системі Україні,

– вміти застосувати соціально-політичні знання в професійній та громадській діяльності, формувати власну позицію щодо стану громадянського суспільства в Україні.

7. Методи навчання: Словесні (лекція, бесіда, розповідь), наочні методи (демонстрація, ілюстрація), розповідь, діалогічний метод, бесіда, презентація, демонстрація, вирішення проблемних завдань; інтерактивні методи (дискусії, дебати, рольові ігри, кейс-метод, проєктна робота), технології дистанційного навчання.

8. Засоби діагностики результатів навчання: опитування, виконання тестових завдань, модульна контрольна робота, залік, зокрема із використанням модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища Moodle.

9. Програма навчальної дисципліни:

Денна форма здобуття вищої освіти

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	разом	У тому числі		
		Лекційні заняття	Семінарські заняття	Самостійна та індивідуальна робота
Суспільство як складна система, основні соціальні інститути.	8	2	2	4
Держава як політична організація суспільства.	6	2	-	4
Форми державного правління та устрою	8	2	2	4
Демократія та її роль в утвердженні механізмів функціонування громадянського суспільства.	8	2	2	4
Громадянське суспільство: сутність та функції.	8	2	2	4
Теорія громадянського суспільства в світовій політичній думці.	6	-	-	6
Моделі громадянських суспільств. Основні підходи до розуміння громадянського суспільства.	8	-	2	6
Структурні елементи та функції громадянського суспільства.	8	2	2	4

Інститути громадянського суспільства.	10	2	2	6
Нація та громадянське суспільство	6	-	-	6
Права людини як цінність громадянської культури	8	2	-	6
Особливості реалізації антикорупційної політики в умовах громадянського суспільства. Механізми громадянського контролю в Україні.	**6**	-	-	6
Разом	**90**	**16**	**14**	**60**

10. Форми та методи поточного семестрового та підсумкового контролю.

Максимальний бал оцінки поточної успішності студентів на навчальних заняттях рівний 12-ти.

Поточне та контрольне оцінювання здобувачів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) «бакалавр» здійснюється із використанням таких форм та методів: усне опитування, тестування, вирішення проблемних ситуацій, виконання творчих завдань, створення презентацій навчального матеріалу, аналіз виконаної роботи, модульна контрольна робота, залік.

11. Критерії оцінювання результатів навчання

Поточний контроль	Модульна контрольна робота	Самостійна робота	Підсумкова оцінка залік
45 балів	45 бали	10 балів	100 балів

Критерії оцінювання семінарського заняття

Оціювання на семінарських заняттях відбувається за 12 бальною системою відповідно до критеріїв визначених «Положенням про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка». Максимальний бал оцінки поточної успішності здобувачів вищої освіти на навчальних заняттях рівний 12.

Рівні навчальних досягнень	**Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)**	**Критерії оцінювання**
Початковий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так" чи „ні".
	2	Здобувач вищої освіти мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спроби розповісти суть заданого матеріалу, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так" чи „ні".

	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі властивості; робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру; за допомогою викладача робить прості узагальнення.
Середній (репродуктивний)	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний певною мірою відтворити його; орієнтується у поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
	5	Здобувач вищої освіти знає половину навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; робить прості узагальнення але окремі висновки не логічні, не послідовні.
	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання, користуватися додатковими джерелами. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв’язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок; вміє самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовує термінологію; здатен скласти таблиці, схеми.
	8	Знання здобувачем вищої освіти досить повні, він достатньо вільно застосовує вивчений матеріал; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, нормативні документи; формулює закони; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо-професійний)	10	Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями; може визначати тенденції та суперечності різних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні тенденції, факти, явища, процеси; розв’язує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні явища, процеси.

	11	Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможній самостійно вивчити матеріал; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію.
	12	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота проводиться у формі тестів/письмової відповіді на запропоновані запитання. Максимальна кількість балів за МКР – 40. Для зарахування модульної контрольної роботи мінімальна кількість набраних балів повинна становити не менше 25 балів, у іншому випадку МКР потрібно виконати повторно.

Критерії оцінювання ІНДЗ (есе/аналітичні завдання)

Робота оцінюється в 20-18 балів, якщо: автором чітко поставлена проблема і представлена власна точка зору стосовно її вирішення; проблема розкрита на високому теоретичному рівні, простежені системні зв'язки предмету дослідження, подані обґрунтування заявлених характеристик з коректним використанням соціологічних та політологічних термінів, що мають відношення до теми есе; надана аргументація власної думки з опорою на соціально-політичний аспект в контексті проблематики есе; есе розгорнуто розкриває заявлену тему.

Робота оцінюється в 14-17 балів, якщо: представлена власна точка зору(позиція, ставлення) стосовно вирішення проблеми; тема розкрита з конкретним використанням соціологічних та політологічних та спеціальних понять у контексті відповіді (теоретичні зв'язки та обґрунтування явно не простежуються); надана аргументація власної думки з опорою на факти розвитку соціально-політичних уявлень з проблематики есе; есе не містить відповіді на одне з питань плану есе або заявлена тема розкрита не в повній мірі, зокрема не проаналізовані деякі суттєві характеристики предмету розгляду.

Робота оцінюється в 10-13 балів, якщо: представлена власна точка зору(позиція, ставлення) при розкритті проблеми; проблема розкрита при формальному використанні соціологічних та політологічних та спеціальних термінів; дана аргументація своєї думки з опорою на факти розвитку

соціально-політичних уявлень з проблематики есе без теоретичного обґрунтування; есе не містить відповіді на два питання плану есе або заявлена тема розкрита не до кінця, а саме: опущена значна частина суттєвих характеристик явища, тобто розкриті лише деякі суттєві характеристики предмету дослідження.

Робота оцінюється в 7-9 бали, якщо: представлена власна точка зору(позиція, ставлення) при розкритті проблеми; проблема розкрита на буденному(а не теоретичному) рівні; аргументація власної думки слабко пов'язана з розкриттям проблеми; опущений аналіз суттєвих характеристик явища, тобто розкриті лише несуттєві характеристики предмету дослідження.

Робота оцінюється в 0 балів, якщо: робота має реферативний характер без політологічного аналізу; есе є плагіатом, тобто коли автор скористається нечесним шляхом представлення чужих думок власними.

Рейтингова оцінка з кредитного модуля

Рейтингова оцінка з кредитного модуля – сумарна підсумкова оцінка за багатобальною шкалою рівня засвоєння здобувачем вищої освіти певного кредитного модуля (навчальної дисципліни) упродовж його вивчення.

Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ECTS	Рекомендовані системою ECTS статистичні значення (у %)	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою
90-100	A (відмінно)	10	відмінно
82-89	B (дуже добре)	25	добре
75-81	C (добре)	30	
67-74	D (задовільно)	25	задовільно
60-66	E (достатньо)	10	
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)		незадовільно
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)		

Перескладання рейтингових оцінок (від 60 і більше балів) з метою їх підвищення дозволяється лише у виняткових випадках за погодженням з деканом факультету та з дозволу ректора університету.

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна.

Вивчення курсу не потребує спеціального матеріально-технічного та/або інформаційного забезпечення, однак можливе використання технічних засобів для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор). Передбачається застосування

об’єктно-модульного динамічного середовища навчання MOODLE. Можливе використання застосунків для проведення відео-конференцій.

12. Умови визначення успішного засвоєння освітнього компоненту «Основи громадянського суспільства»:

- кредити присвоюються здобувачам вищої освіти після завершення вивчення освітнього компонента успішного оцінювання досягнутих ними результатів навчання;
- критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти оцінювання результатів навчання є досягнення ним мінімального порогового рівня оцінок за кожним запланованим результатом навчання освітнього компоненту та мінімального порогового рівня оцінки за освітнім компонентом загалом, яких складає 60 % від максимально можливої кількості балів, визначеної відповідними нормативними документами Університету;
- здобувач вищої освіти вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю, якщо він не відпрацював пропущені навчальні заняття, не перескладав оцінки 0, 1, 2, 3 отримані на навчальних заняттях, не виконав або виконав модульну контрольну роботу, завдання самостійної та індивідуальної робіт з оцінкою, що становить менше 60 % від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт;
- здобувач вищої освіти, який не має академічної заборгованості за результатами поточного контролю з освітнього компонента, підсумкової формою контролю за яким встановлено залік/диференційованих залік, отримує підсумкову рейтингову оцінки, яка визначається як сума рейтингової оцінки за навчальні заняття та рейтингових оцінок контрольних заходів поточного контролю з цього освітнього компоненту;
- здобувач вищої освіти, який має академічну заборгованість за результатами поточного контролю з освітнього компоненту, підсумкової формою контролю за яким встановлено залік/диференційований залік отримує оцінку F за шкалою ЄКТС та «не зараховано»/«незадовільно» за національною шкалою;
- здобувач вищої освіти, який має академічну заборгованість за результатами підсумкового контролю з освітнього компоненту у формі заліку/диференційованого заліку зобов’язаний ліквідувати її в терміни, визначені графіком ліквідації академічної заборгованості;
- ліквідацію академічної заборгованості за результатами семестрового контролю дозволяють до початку наступного семестру в час, визначений графіком ліквідації академічної заборгованості, та допускають не більше двох разів: перший раз – викладачеві, другий – комісії яку створюють за розпорядженням декана факультету;
- відповідь здобувача вищої освіти, який ліквідовує академічну заборгованість на засіданні комісії, оцінюють за 100-бальною шкалою без урахування рейтингової оцінки поточної успішності;
- за неуспішного проходження оцінювання результатів навчання за освітнім компонентом кредити здобувачі вищої освіти не присвоюють.

13. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна.

Для проведення лекційних занять використовуються мультимедійна лекційна аудиторія, мультимедійний проєктор, екран для проєктора; ноутбук або персональний комп'ютер, мережа Інтернет, модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище MOODLE, конференції у Google Meet.

14. Рекомендована література.

Основна

1. Віннічук О., Маркітантов В., Чабанов В. Вплив е-технологій на формування взаємовідносин влади та громадян в сучасній Україні. *Політикус*. Науковий журнал. 2021. Вип. 4. С. 20-26.

2. Громадянське суспільство: курс лекцій / уклад. Т. М. Борко. Миколаїв: МНАУ, 2023. 153 с.

3. Громадянське суспільство України: політика сприяння тазалучення, виклики та трансформації: аналіт. доп. / В. М. Яблонський та ін.; за ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. Київ: НІСД, 2019. 112 с.

4. Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики, стратегія модернізації: монографія. У 2-х т. Т. 1. Загальнотеоретичні та конституційно-правові аспекти розвитку громадянського суспільства в Україні / за ред. Ю. С. Шемшученка, О. В. Скрипнюка. Київ : Юридична думка, 2018. 676 с.

5. Грубі Т. В., Чистяков С.А. Cancel culture як соціальна практика у системі сучасних політичних відносин. Габітус: науковий журнал з соціології та психології. Тематична рубрика: соціальні структури та соціальні відносини. Вип. 60. 2024. С.11-15. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.

Допоміжна

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. / Пер. з англ. К.: Критика, 2001. 272 с.

2. Аристотель. Політика. К.: Основи, 200. 239 с.

3. Белламі Р. Три моделі прав і громадянства. Лібералізм: антологія. К.:Смолосип. 2002. с. 974 – 997.

4. Віннічук О. В., Білецька Т. В. Психологічні аспекти в політичній рекламі: український досвід. Вісник Національного університету оборони України. 2021. Вип. 58 (5), С.41-47. URL: http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/224404

5. Віннічук О., Маркітантов В., Чабанов В. Вплив е-технологій на формування взаємовідносин влади та громадян в сучасній Україні. *Політикус*. Науковий журнал. 2021. Вип. 4. С. 20-26.

6. Головатий М. Демократія: історія, теорія, практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів / М. Ф. Головатий. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с.

7. Громадянська освіта: теорія і методологія навчання / Т. Асламова, Т. Бакка, В. Бортніков, Т. Гінєтова та ін. Київ : Вид-во «ЕТНА-1», 2008. 174 с. http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Posibnyky/TTG_main.pdf.

8. Грубі Т. В., Жаровська О. П. Деонтологічні засади громадянського виховання учнів старших класів на основі національних традицій. Наука і техніка сьогодні. (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)»: Журнал. 2022. № 11(11). С. 85-95. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-85-94.

9. Грубі Т.В., Купчишина В. Ч. Особливості формування етнополітичної культури сучасної України. Вчені записки : науковий збірник Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія : Психологія. Том 35 (74) № 1 2024. С. 55-61. DOI https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.1/10

10. Жадан І. Громадянська компетентність: соціальні очікування і реалії : монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної соціальної та політичної психології. Кропивницький, 2022. 110 с.

11. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних баченнях: Монографія. Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 520 с.

12. Купчишина Валентина, Грубі Тетяна Медіаосвіта як складова освітнього процесу. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. Том 34 № 3 (2023). С. 183-201.

13. Маркітантов В. Безпосередня демократія: можливості реалізації в сучасних умовах. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: вип. 13, у 3 т. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. Вип. 13. Т. 1. С. 31-33.

14. Маркітантов В. Органи місцевого самоврядування як елемент політичної структури громадянського суспільства. *Становлення громадянського суспільства: європейський досвід та українські реалії*: зб. матеріалів науково-теоретичної конференції. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. С. 25-28.

15. Мірошніченко В.І., Грубі Т.В. Патріотичне виховання молоді в контексті організації виховного процесу у військовому ліцеї. «Перспективи та

інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина») № 7(41) 2024. С. 377-389. DOI https://doi.org/10/5205812786-4952-2024-7(41)-377-388.

16. Мірошніченко В. І., Грубі Т. В. Урахування толерантності у формуванні громадянської компетентності студентів технічного коледжу. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 2024. Вип. 213. С. 52-56. https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-213-52-56.

17. Угрин Л., Щурко О. Громадянська компетентність в умовах сучасної демократії. Політікус. 2021. Вип. 6. С. 73-78. http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/14726/1/Uhryn.pdf.

18. Цвєтков В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика: монографія / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юридична думка, 2007. 336 с.

19. Vadym Torichnyi, Tetiana Biletska, Oleksandr Rybshchun, Dmytro Kupriyenko, Yurii Ivashkov and Artem Bratko Information and propaganda component of the russian federation hybrid aggression: conclusions for developed democratic countries on the experience of Ukraine // Trames, 2021. 25(75/70). P. 373-386.

20. Vadym Markitantov, Olga Vinnichuk, Tetiana Grubi, Oleksandr Rybshchun, Vasyl Chabanov (2024) Global trends in world politics as a limitation of the foreign policy maneuvers of the state. Research Journal in Advanced Humanities. 2024. Volume 4. Issue 1. Pages 156-167.

15. Рекомендовані джерела інформації.

1. Корисні ресурси Інтернету:

URL : https://ipiend.gov.ua/	Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.
URL : https://niss.gov.ua/	Національний інститут стратегічних досліджень
URL : http://www.intellect.org.ua/	Мережа аналітичних центрів України
URL : http://www.icps.kiev.ua/library	Міжнародний центр перспективних досліджень
URL : http://politics.ellib.org.ua/	Онлайн бібліотека по політології і політ. наукам
URL : https://uifuture.org/	Український інститут майбутнього
URL : http://www.ucipr.kiev.ua/	Український незалежний центр політичних досліджень.